

AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI VE TEMEL HAKLAR

Prof. Dr. Füsün ARSAVA*

ATAD'ın temel hakların teminatı alanında özel bir sorumluluk taşımasında iki temel faktör rol oynamaktadır. Birincisi, Topluluk Hukuk düzeninde bir anayasa yahut kanun hiyerarşisinde bir temel hak kataloğunun bulunmaması, diğeri temel hakların korunmasına, Topluluğun dayanağı olarak bir devletin Topluluğa katılmasının vazgeçilmez ön koşulu olarak, özel bir önem verilmesidir.

AB bugüne kadar gerçekten bağlayıcı bir hukuki tasarrufla saptanmış bir temel hak kataloğuna sahip değildir. Ne Avrupa Parlamentosunun 12.04.1989 (ABL.C 120, 16.05.1989, 51) tarihli Temel hak ve özgürlüklere ilişkin bildirisine ne de işçilerin temel sosyal haklarına ilişkin 11 üye devletin devlet ve hükümet başkanlarıncı 8 ve 9.12.1989 da kararlaştırılan Topluluk Şartı (Kommision der EG, Amt für amtliche Veröffentlichungen, Luxemburg, 1990) şeklen böyle bir hukuki etkiye sahip değildir.

Temel hakların korunmasının önemi mamafih tekrar tekrar kabul edilmektedir. Topluluk anayasa düzeni olarak geçerli olan kurucu anlaşmaların orjinal metninde zımnen kabul edilen bu durum Avrupa Tek Senedinde açık olarak ifade edilmiştir. Avrupa Tek Senedinin Praëmbel'ında üye devletler ortak olarak demokrasiye arka çıkma kararlılıklarını ifade etmişler, bu meyanda üye devletlerin anayasalarında, kanunlarında, Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Konvansiyonunda ve Avrupa Sosyal Şartında tanınan temel haklara, özellikle özgürlük, eşitlik ve sosyal adaleti destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.

01.11.1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği'ne ilişkin Maastricht anlaşması temel haklara ilişkin olarak bir çok hüküm içermektedir. Bu çerçevede özel önem taşıyan hüküm madde F/2'dir. Madde hükmü, Birliğin 04.11.1950'de Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Konvansiyonunda yer alan ve üye devletlerin ortak anayasa geleneklerinden doğan, temel haklara saygı göstereceği ifade edilmektedir.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Ortak Dış Politika ve güvenlik politikayla ilgili V. Başlık, Md. J. 1 fıkra 2 "... demokrasi ve hukuk devleti ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilip pekiştirilmesi;"

Adalet ve İşçilerinde işbirliği ile ilgili VI. Başlık, Md. K. 2 "... 4 Kasım 1950 tarihli İnsan haklarına ve Temel Özgürlükleri koruma Avrupa Sözleşmesi ile.... saygı içinde ..." aynı şekilde temel haklarla ilgili düzenlemeler içermektedir.

Temel hakların korunması bakımından öneme sahip diğer bir döküman, Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'unun 5.4.1977 (AB. C. 103, 27.4.1977, 1) tarihli ortak bildirisi ve Avrupa Konseyi'nin Nisan 1978 tarihli Kopenhag'ta karara bağlandığı demokrasi bildirisi (Bulletin der EG, 1978, Nr. 3, S. 5). Bu bildiri devlet ve hükümet başkanları açıkça temel hakların korunmasının Avrupa Topluluklarına katılmanın ön koşulu olduğunu vurgulamışlardır. Bildiri de parlamenter demokrasi ve insan haklarına saygı ve bunların korunması Avrupa Topluluğu'na katılmanın temel elementi olduğu ifade edilmiştir.

Divan, Topluluk Hukuk düzeni bakımından temel hakların geçerliliğini içtihatlarında tanımadan önce, negatif bir davranış sergilemiş ve ulusal anayasalar tarafından korunan temel haklara istinat eden açıklamalara karşı, Topluluk tasarruflarının geçerliliğinin münhasıran Topluluk Hukukuna göre tayin edilebileceğini ve ulusal hukuka istinat edilemeyeceğini ifade etmiştir (4.2.1959 tarihli karar, Stork/Hohe Behörde, Rs. 1/58, Slg. S. 43; 15.7.1960 tarihli karar, Präsident Ruhrkohler - Verkaufsgesellschaft u.a./Hohe Behörde, verb. Rs. 36-38/59 und 40/59, Slg. S. 885).

Temel hakların Topluluk Hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçası olarak ilk kez Stauder (12.11.1969 tarihli karar, Rs. 29/69, Slg. S. 419) davasında zikredildiğini görüyoruz. Bu kararda Divan bir Alman mahkemesi tarafından arzedilen, Komisyon'un bir kararının ilgili bölümünün, Topluluk Hukukunun genel ilkeleriyle bağdaşır bağdaşmadığı sorusunu hükmü yorumlayarak cevaplandırmıştır. Divan tartışmalı normun yorumundan, temin etmekle mütellef olduğu Topluluk genel hukuk ilkeleri içinde yer alan temel hakları ihlal eden bir sonuç çıkarılamayacağını ifade etmiştir.

Divan daha sonra bu içtihaatı üye devletlerin ortak anayasa hukuku geleneklerine (17.12.1970 tarihli karar, Internationale Handelsgesellschaft, Rs. 11/70, Slg. S. 1125) ve üye devletlerin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara atıf yaparak güçlendirmiştir. Üye devletlerin işbirliği yaptığı uluslararası anlaşmalara ilişkin atıf ilk kez 14.5.1974 (Rs. 4/73, Slg. J. 491) tarihli Nold kararında söz konusu olmuştur.

Bu kararda Divan Topluluk Hukuk düzeninde temel hakların statüsüne ilişkin görüşünü büyük ölçüde yansıtmıştır. Buna göre genel hukuk prensiplerine dahil olan temel hakları Divan temin etmekle mükelleftir. Bu hakların tamininde Divan üye devletleri ortak anayasa geleneklerinden hareket edecektir.

Divan üye devletlerin anayasaları tarafından tanınan ve korunan temel haklarla bağdaşmayan hiçbir önlemi hukuki olarak kabul etmeyecektir. Aynı şekilde, üye devletlerin akdine katıldıkları yahut daha sonra katıldıkları insan haklarına ilişkin uluslararası anlaşmalar da Topluluk Hukuku çerçevesinde dikkate alınacaktır.

Divanın içtihatlarıyla Topluluk Hukuk düzenine temel hakların dahil edilmesi, üye devletler hukuk düzenlerinde ortak olan genel hukuk prensiplerine istinat ettirilmektedir. Genel hukuk prensiplerine AT anlaşması 215. maddesinde akid dışı sorumluluk alanında da atf yapılmaktadır.

Genel hukuk ilkeleri içtihatlarda Topluluk Hukuk kaynağı olarak kabul edilmekte ve Topluluk Hukuk düzenindeki boşlukların doldurulmasında özel olarak uygun mütalaa edilmektedir.

İhdası bakımından muayyen bir yöntem bulunmayan, ilk sırada maddi anlamda normatif bir kategori oluşturan genel hukuk ilkeleri, üye devletlerin ulusal hukuk düzenlerinden ve uluslararası hukuk düzeninden istühaç edilmektedir.

Bu prensiplerden bazıları yazılı Topluluk hukukuna özel bir damga vurmaktadır. Divan içtihatlarında uluslararası hukuka ilişkin olarak, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun yanısıra, diğer uluslararası anlaşmalar da dikkate alınmaktadır. Defrenne kararında (15.6.1978 tarihli karar, Rs. 149/77, Slg. 1365) Avrupa Sosyal Şartına, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 111 no'lu anlaşmasına, Orkem ve Solvay kararlarında (18.10.1989 tarihli karar Orkem / Kommissiön, Rs. 374/87, Slg. S. 3283, ve Solvay/Kommissiön, Rs. 27/88, Slg. S. 3355) BM Medeni ve siyasi haklar sözleşmesine atf yapılmıştır. Divan içtihatlarında bu enstrumanlar Uluslararası Hukukun bağlayıcı kuralları olarak değil, üye devletler hukuk düzenlerine ortak genel hukuk ilkelerinin saptanması bakımından kullanılmıştır. Aynı durum ulusal Hukuk bakımından da geçerlidir. Divan ortak anayasa geleneklerine özel bir yer vermiştir. Örneğin Nold davasında üye devletlerin anayasalarında tanınan ve korunan temel haklarla bağdaşmayan önlemlerin hukukî kabul edemeyeceğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Divan kimi vesilelerle -Örneğin Hauer davasında- Topluluk Hukuk düzeninin bir tasarrufuyla temel hakların ihlal edilip edilmediği sorusunun sadece Topluluk Hukuk düzeni ışığında değerlendirilebileceğini, zira muayyen bir üye devletin anayasa veya yasama düzenine bağlı değerlendirmelerin Topluluk Hukuk düzeninin birlik ve etkinliğini bozacağını, bu nedenle kaçınılmaz olarak ortak pazarın birliğini bozacağını ve Topluluğun birlikliğini tehlikeye sokma sonucu doğacağını ifade etmiştir.

Topluluk hukukunun Avrupa İnsan Hak ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonu ile ilişkisinin değerlendirilmesinde, tüm üye devletlerin bu konvansiyonun tarafı olmasının büyük önemi vardır. Divan, AİHS'ne atf yaptığı ilk kararında bu hususa işaret etmiştir (28.10.1975 tarihli karar, Rutili, Rs. 36/75, Slg. S. 1219, Rdnr. 32). Bu karar konvansiyonun Fransa tarafından onaylanmasından hemen sonra alınmıştır.

Üye devletlerin taraf olduğu ortak bir anlaşma olarak, Topluluğun da konvansiyon ile üye devletler gibi bağlı olduğunun iddia edilmesi fonksiyonel ve sınırlı halefiyet sorunlarını gündeme getirmektedir.

Üye devletler tarafından Topluluğa verilen fonksiyon ve yetkiler bu görüşe göre, üye devletler bakımından konvansiyondan doğan hukuki sınırlamalara tabidir.

GATT'ın Topluluk bakımından bağlayıcı etkisinin tanınmasında benzer görüşe istinat eden Divan (12.12.1972 tarihli karar, International Fruit Company, verb. Rs. 21-24/72, Slg. 1219), ancak hiçbir zaman Avrupa İnsan Hak ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun Topluluğu bu niteliği ile bağladığını saptamamıştır. Divan İnsan

Hakları Konvansiyonunu daha çok İnsan hakları ile ilgili diğer Uluslararası anlaşmalar yanısıra temel hakların Topluluk seviyesinde teminatına esas olan genel hukuk prensiplerinin saptanmasında vurgulanmıştır.

Pescatores'in radikal Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları yanlısı olan bu tezi tam olarak ikna edici değildir. Bu tez Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun tutumuna da ters düşmektedir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu çeşitli, direkt yahut endirekt Avrupa Topluluklarına yönelik şikayetler çerçevesinde kendisini *ratione personae* yetkisiz ilan etmiştir (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararları, 10.7.1978, CFDT/Europäische Gemeinschaften, Antrag Nr. 8030/77, DR 13, 231, 11.1.1989, C. Dufay/Europäische Gemeinschaften, Antrag Nr. 13539/88, 9.1.1990, CM & Co/Bundersrepublik Deutschland, Antrag Nr. 13258/87, Pressemitteilung C (90) 19, 13.2.1990; T. Gregerich, Luxemburg, Karlsruhe, Strassburg - Dreistufiger Grundrechtsschutz in Europa?, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht 50 (1990), 836).

Doğru olan husus anlaşma taraflarının uluslararası yahut uluslararası kuruluşlara, örneğin, Avrupa Topluluklarına yetkilerinin devri ile, Konvansiyondan doğan yükümlülüklerden kurtulamayacaklarıdır (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu CM & Co Bundersrepublik Deutschland ile ilgili kararında bu görüşü ifade etmiştir). Aynı zamanda doğru olan diğer husus da, Konvansiyonun Topluluk Hukukundaki yeri ile ilgili olarak ortaya çıkan sonuçtur.

Toplulukları, üye devletlere halef olma anlamında, onlara eşit kılmak doğru gözükmemektedir. Toplulukların bu anlamda üye devletlere eşit kabul edilmesi, Topluluklara üye olmayan anlaşma taraflarının bu sonucu uygun bulmasını gerektirir.

Bu sonuç Divanın GATT ile ilgili yukarıda işaret edilen kararı ile teyit olmaktadır. Zira bu karar, GATT'in Topluluk bakımından bağlayıcı sonuçlar doğurmasını, üye devletlerin GATT alanındaki yetkilerinin Topluluğa devrinin Avrupa İnsan Hak ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonuna taraf diğer anlaşma taraflarınca kabul edilmesine bağlamıştır. (International Fruit Company, Rs. 21-24/72 Slg. S. 1219, Rdnr. 16)

Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonuna atıf yapılan Divan içtihatlarının incelenmesinde, Divanın insan hakları konvansiyonu hükümlerini, hukuki anlamların teorik olarak açıklanmasından bağımsız olarak, Topluluk Hukukunun ayrılmaz bir parçası olarak, genel Hukuk prensiplerinin ortaya çıkarılmasında bir araç olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Avrupa İnsan Hak ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun ilk kez açıkça tartışma konusu edildiği Rutili davasında Divan (Ruteli, 28.10.1975 tarihli karar, Rs. 36/75, Slg. 1219, Rdnr. 32) Yabancılar polisiyle ilgili olarak Topluluk Hukukunda öngörülen yetki sınırlamalarını, 4.11.1950'de imzalanan Avrupa İnsan Hak ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 8, 9, 10 ve 11. maddesinde ve bu konvansiyona ek 16.9.1963 tarihli 4 No'lu protokolün 2. maddesinde yer alan genel hukuk prensiplerinin bir yansıması olarak ifade etmiştir.

Kamu güvenliği ve düzeninin korunması için zikredilen maddelerde yer alan haklarda yapılacak sınırlamalar bu genel hukuk ilkesine göre demokratik bir toplumda bu hakların korunması için gerekli çerçeveyi aşamayacaktır.

Johnson (15.5.1986 tarihli karar, Rs. 222/84, Johnson Slg. S. 1651) ve Heylens (15.10.1987 tarihli karar, Rs. 222/86, Heylens, Slg. S. 4112) kararlarında Divan, üye devletlerin ortak bir anayasa geleneği olarak ve Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 6 ve 13. maddelerinde yer alan bir esas olarak hakların etkin olarak teminat altına alınmasını, Topluluk hukukunun genel hukuk prensibi olarak ifade etmiştir. 18.5.1989 tarihli kararında Divan (Rs. 249/86, Kommission/Deutschland, Slg. S. 1263, Rdnr. 10) 1612/86 sayılı tüzüğün Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 8. maddesi ışığında yorumlanması gerektiğini, zira bu maddede yer alan aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının Topluluk Hukuku tarafından tanınan bir temel hak olduğunu ifade etmiştir. Hoechst (21.9.1989 tarihli karar, Hoechst/Kommission, Verb. Rs. 46/87, ve 227/88, Slg. S. 2859; 17.10.1989 tarihli karar, Dow Benelux/Kommission, Rs. 85/87, Slg. S. 3137, Dow Chemical Iberica/Kommission, Verb. Rs. 97-99/87, Slg. S. 3165) ve Orkem (18.10.1989 tarihli Orkem/Kommission, Rs. 374/87, Slg. S. 3283) davalarında ATAD, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun spesifik organlar tarafından, Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından yorumunu, nitelikli bir yorum kaynağı olarak tanımıştır. Hoechst davasında Divan, konut dokunulmazlığı hakkının Topluluk Hukuk düzenine, üye devletlerde ortak bir hukuk prensibi olarak şirketler için değil, gerçek kişiler için de tanındığını ifade etmiştir. Bu saptama diğerleri yanı sıra şu gerekçeye istinat ettirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 8. maddesinin koruma alanı kişiliğin serbest olarak geliştirilmesine matuftur; bu nedenle işletmelerin işyerleri maddenin teminat alanı kapsamına girmez.

Orkem kararında kendi aleyhinde beyanda bulunmama hakkı ile ilgili olarak böyle bir hakkın ne Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 6. maddesinden ne de Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın içtihatlarından istihraç edilebildiğini ifade etmiştir. Bu arada Avrupa İnsan Hakları Divanı Niemitz davasında (16.12.1992 tarihli karar, Rs. 72/1991/324/396) Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun 8. maddesinin teminat alanının mesleki faaliyetleri ve iş alanlarını da kapsadığını yorumunda dile getirmiştir. Funke kararında (25.2.1993 tarihli karar, Rs. 82/991/34/407) kendi aleyhine tanıklık yapmama hakkı Konvansiyonunun 6. maddesine istinat ettirilmiştir. Her iki Avrupa yargı organı içtihatları arasında az da olsa farklılıkların ortaya çıktığını inkar etmek mümkün görülmemektedir. ATAD Avrupa İnsan Hakları Divanının içtihatlarıyla ilgili olarak, içtihatlarını Strasburg mahkemesine uyum anlamına revize ettiğini belirtmektedir. Kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bu farklılıklar Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvansiyonunun ATAD tarafından Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmediği sonucunu veremez.

Topluluk Hukuk düzeni tarafından tanınan, özellikle İnsan Hakları sözleşmesinde yer alan temel hakların teminatı Topluluğun normatif ve idari faaliyetlerini aşmaktadır. Temel haklar üye devletlerin, Topluluk Hukuku içinde kalmak zorunda olan tasarrufları ile sağlanır. Divan, içtihatlarında bu çerçevede temel hakları, Topluluk Hukukunun denetimi dışında kalan bir konu olarak münhasıran ulusal hukuka ait bir alan olarak dile getirmiştir.

Bu sorunun üzerine gidildiği ilk dava Defrenne davasıdır. Defrenne davasında ilk olarak, cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, Topluluk Hukukunun ayrılmaz bir parçası olan temel haklara dahil kabul edilmiştir. Topluluğun Hukuki denetimi ulusal

hukukun geçerli olduğu alanları kapsayamaz. Bu denetim ulusal mahkemeler tarafından ilgili ulusal hukuk esaslarına ve uluslararası hukuka göre gerçekleştirilir.

Cinéthéque kararında (11.7.1985, Rs. 60 ve 61/84, Slg. S. 2605) Divan genel bir formülasyon yapmıştır. Divan temel hakların Topluluk hukuku seviyesinde riayetini temin edecektir. Ancak ulusal yasama organının alanına giren bir ulusal kanunun Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvensiyonu ile uyuşmadığını denetleyemez.

İki sene sonra Demirel davasında (30.9.1987, Demirel, Rs. 12/86, Slg. 3719) benzer bir formülasyon ortaya çıkmıştır. Divan Topluluk hukuk alanında temel haklara saygıyı temin edecektir. Ancak Topluluk hukuku çerçevesinde bulunmayan bir ulusal düzenlemenin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Konvensiyonu ile bağdaşıp bağdaşmadığını denetleyemez.

Bu kararın ortaya koyduğu husus, temel hak alanında yapılan bir ulusal düzenlemenin Topluluk denetiminin dışında bırakılabilmesidir. Toplulukta ikamet eden Türk işçileri bakımından ailelerin birleştirilmesi koşullarını saptayan bir Topluluk hukuk normu bulunmamaktadır. Tartışmalı ulusal düzenleme Topluluk normunun icrasına hizmet etmemektedir. Bu şekilde zımnen, e contrario, Topluluk Hukukunun icrasına hizmet eden ulusal düzenlemelerin, Topluluk hukuku tarafından tanınan temel hakların temini alanına girdiği kabul edilmiş olmaktadır. Bu sonuç Wachauf (13.7.1989 tarihli karar, Rs. 5/88, Slg. s. 2609) kararında da zımnen kabul edilmiştir. Buna göre Topluluk hukuk düzenlemelerinin icrasında temel hakların teminatı gereklerine üye devletler saygı gösterecektir.

Nihayet ERT kararında (18.6.1991 tarihli karar, Rs. C-260/89, Slg. S. I-2925) şimdiye dek olan içtihatla şu saptama ilave edilmiştir. Anlaşmalarla tanınan temel haklara istisna getiren ulusal düzenlemelerin Topluluk hukuk düzeninde tanınan temel haklarla uyum içinde olması gerekmektedir.

Temel haklar sürekli içtihatlarla göre genel hukuk prensiplerine dahildir. Bunların korunması Divanın teminatı altındadır. Divan bu meyanda üye devletlerin ortak anayasa geleneklerinden ve üye devletlerin taraf olduğu yahut katıldığı insan haklarına ilişkin uluslararası anlaşmalardan hareket etmektedir (özellikle 14.5.1974 tarihli Nold davası. Rs. 4/73, Slg. 1974, 491, Rdnr. 13). Bu meyanda Avrupa İnsan Hakları Konvensiyonu özel bir anlama sahiptir (özellikle 15.5.1986 tarihli 22/84, Johnson, Slg 1986, 1651, Rdnr. 18) ATAD'ın 13.7.1984 tarihli 5/88 Wachauf, Slg. 1989, 2609, Rdnr. 19) kararında teyit ettiği üzere, tanınan ve temin edilen insan haklarına saygı ile bağdaşmayan önlemler Topluluk hukukuna uygun olarak kabul edilemez. Divan içtihatlarına göre, (bkzn.: 11.7.1985 tarihli karar, 60/84, Cinéthéque, Slg. 1985, 2605, Rdnr. 26, ve 30.9.1987 tarihli karar, Rs. 12/86; Demirel, Slg. 1987, 3719, Rdnr. 28) Divan Topluluk hukuku çerçevesinde ihdas edilmemiş ulusal düzenlemeyi Avrupa İnsan Hakları Konvensiyonu muvacehesinde değerlendiremez. Böyle bir düzenleme buna karşılık Topluluk hukuk düzeninin uygulama alanına girdiği takdirde, ATAD önkarar prosedürü çerçevesinde kendine başvurulduğu takdirde, arzedan mahkemeye bu düzenlemenin temel haklara uygunluğunu değerlendirmek bakımından gerekli yorum kriterlerini verir. Bu hakların korunmasını ATAD temin etmek durumundadır. Bu haklar özellikle Avrupa İnsan Hakları Konvensiyonundan doğmaktadır.

Özellikle bir üye devlet hizmet edimi serbestisini engellemek için 56. madde ile bağlantılı olarak 66. maddeye istinat ettiği takdirde, bu ulusal düzenlemenin genel hukuk ilkeleri ve temel haklar ışığında değerlendirilmesi gerekir. 66. maddede 56. madde ile bağlantılı olarak karşımıza çıkan istisnalar ilgili ulusal düzenleme için, ATAD tarafından temin edilen temel hakları uyum içinde olduğu takdirde geçerli kabul edilir.

Divanın Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ile bağlantılı ortaya çıkan bu içtihatları, Konvansiyonun uygulamada Topluluk hukukunun bir parçası olarak uygulandığını ortaya koymaktadır. Topluluk tasarrufları konvansiyon muvacehesinde yorumlanmaktadır. Yine konvansiyon bu tasarrufların geçerliliğinde esas alınmaktadır.

Topluluk hukuku alanında gerçekleştirildiği nispete üye devletlerin önlemleri de, ATAD tarafından Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu muvacehesinde denetlenebilir. Bu önlemler konvansiyonda tanınan temel haklarla uyuşmadıkları nispete, Topluluk hukukuna aykırıdır; Topluluk hukukunun önceliği prensibinin sonuçları Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu bakımından da, Topluluk hukukunun bir parçası olması nedeniyle doğar. Şimdiye dekki içtihatlarda açıklığa kavuşmayan sorun, konvansiyon hükümlerinin Topluluk hukuk alanında herhalükarda doğrudan sonuçlarını gösterip göstermediği yahut Topluluk hukukunun bir kuralının uygulanması ile bağlantılı olarak *strico sensu* bu etkinin tanınıp tanınmadığıdır.

Sonuç olarak saptanması gereken husus, ATAD içtihatlarında temel hak kataloğuna şeklen aynı fonksiyonun tanındığıdır. Bu saptama konvansiyonda yer alan temel hakların Toplulukta geçerliliği bakımından ATAD tarafından yapılan teorik açıklamaya ters düşmemektedir. ATAD tarafından bu geçerliliğin, Konvansiyonun Topluluk bakımından Uluslararası Hukuk anlamında bağlılığından çok, üye devletlerin ortak anayasa gelenekleri olarak açıklanması, konvansiyonda yer alan temel hakların Topluluk hukukunda hukukî sonuçlarının sınırlanması anlamını taşımaz.

Genel hukuk ilkelerinin aslında kökleri üye devletlerin uluslararası hukuk yükümlülüklerine dayanır. Topluluğun konvansiyona taraf olmaksızın, konvansiyon hükümleri ile bağlı olması bir olgu olarak karşımızdadır. Ancak bunun Topluluk hukukunun üye devletlerin uluslararası hukuk bağlantuları muvacehesinde yorumlanması ve uygulanması esasında hareketle açıklaması mümkündür (R. Bernhardt, *Die Europäische Gemeinschaft als neuer Rechtsträger im Geflecht der traditionellen zwischenstaatlichen Rechtsbeziehungen*, *Europarecht* 1983, 199, auf s. 214).

Genel hukuk ilkelerinin saptanması için özellikle üye devletlerin ortak anayasa geleneklerine istinat edilmesi, temel hakların himaye seviyesinin konvansiyon standardına nazaran hiçbir şekilde düşürülmesi anlamını taşıyıp, yükseltilmesi anlamını taşır. Konvansiyon tarafından sunulan temel hak himayesi ATAD içtihatlarına göre Topluluk hukuk düzeni bakımından asgari bir temel standardı oluşturmaktadır.

Bütün bu içtihatların Avrupa Birliği'ne ilişkin anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce oluşmuş olması, bu anlaşmada yer alan F maddesinin konvansiyonun Topluluk hukukundaki yeri bakımından hukuki sonuçlarının araştırılmasını gerektirmektedir. Bu hüküm ilginç bir şekilde anlaşmanın L maddesi ile ATAD'ın yargı yetkisi dışında bırakılmıştır. Ayrıca bu durum Topluluk hukukunun tüm alanları bakımından yorum ve uygulama uyuşmazlıklarında yetkili olan ATAD'ın Avrupa Birliği bakımından temel hakların bağlayıcılığı konusunda fikir yürütememesi anlamını taşımaz. Madde L'nin

madde F ile bağlantılı hukuki sonucu, Divanın temel haklara ilişkin yargı yetkisinin Avrupa Birliği'nin yetkili olmadığı alanlara genişletmesini engellemesidir.

Topluluk hukukunda şimdiye kadar sadece hukuk yaratılması ile gerçekleştirilen temel hak teminatı, primer hukukta madde F ile bir dayanak elde etmiştir. Konvansiyonda temin edilen temel haklara saygı, Avrupa Birliği anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle bir Topluluk normu üzerinden anayasal anlamda bağlayıcılık kazanmıştır.